

ALT EKSTREMİTE TIKAYICI ARTER HASTALIKLARINDA DÜŞÜK HİZ DEVİNİMLİ ANJİOPLASTİ

LOW - SPEED ROTATIONAL ANGIOPLASTY IN THE ARTERIAL OCCLUSIVE DISEASE OF THE LOWER EXTREMITIES

Dr.M.Olcay ÇİZMELİ, Dr.Erhan T. ILGIT, Dr.Erdoğan KÖKER

Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyodiagnostik Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Gazi Tıp Dergisi 2 : 189-196, 1991

ÖZET : Alt ekstremité tikayıcı arter hastalıklarının tedavisinde etkin bir yöntem olan Perkütan Transluminal Anjioplastinin (PTA) en önemli sınırlaması balon anjioplasti öncesi kılavuz tel ile geçilemeyen oklüzyonlardır. Düşük hız devinimli anjioplasti kateter sistemi (ROTACS) PTA öncesi oklüzyonların rekanalizasyonu amacıyla yeni geliştirilmiş bir yöntemdir. Çalışmamızda tümü erkek olan 19 hastada 20 oklüzyona ROTACS ile rekanalizasyon ve balon anjioplasti amacıyla girişim uygulanmıştır. Bir ana iliak arter ve bir de yüzeyel femoral arter oklüzyonu dışındaki tüm lezyonlar rekanalize edilmiş olup girişim başarısı % 90 dir. Başarılı rekanalizasyon sonrası balon dilatasyon uygulanan 17 hastada 1-15 ay arasında değişen anjografik kontrollerde yalnızca bir reoklüzyona rastlanmıştır.

Anahtar Kelimeler : Transluminal Anjioplasti, Rekanalizasyon, Iliak, Femoral, Popliteal.

GİRİŞ

Tikayıcı arter hastalıklarının tedavisinde etkin bir yöntem olan Perkütan Transluminal Anjioplastinin (PTA) önemli bir sınırlaması kılavuz tel ile geçilemeyen oklüzyonlar ve ileri derecedeki stenozlardır. Bu tip lezyonların PTA'sinde ilk aşama olan rekanalizasyonda amaç, üzerinden uygun anjiop-

SUMMARY : Arterial occlusions of the lower extremities are not always amenable to balloon angioplasty (PTA) alone. The low-speed transluminal angioplasty catheter system (ROTACS) is a recently available device for recanalization prior to PTA. In our study ROTACS was used to recanalize 20 lower extremity arterial occlusions in all male 19 patients. All occlusions but one of common iliac and one superficial femoral were recanalized. The initial success rate for low-speed rotational recanalization was 90 %. Follow-up angiographic examinations in 17 patients for the successful PTA up to 15 months revealed only one reocclusion.

Key Words : Transluminal Angioplasty, Recanalization, Iliac, Femoral, Popliteal.

lasti kateteri iletilebilecek bir kılavuz telin tıkalı arter segmentinden geçirilmesidir. Düşük hız devinimli anjioplasti kateter sistemi (Low-Speed Rotational Angioplasty Catheter System -ROTACS) ilk kez Kaltenbach'ın 1985'de tanımladığı devinimli kateterin, Vallbracht ve Kaltenbach tarafından geliştirilmiş sekli olup rekanalizasyon amacına yönelik (Kaltenbach ve Vallbracht, 1987).

MATERIAL METOD

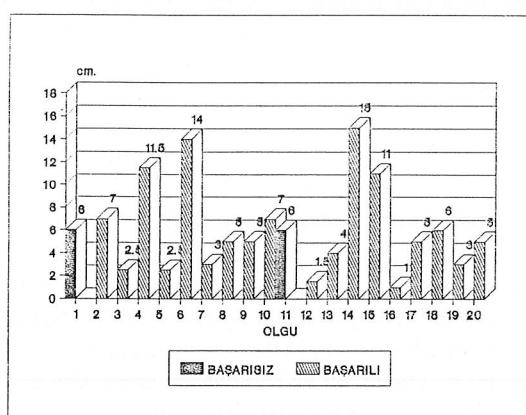
Kasım 1989 ve Ocak 1991 tarihleri arasındaki 14 aylık sürede tümü erkek 19 hastadaki 20 oklüziona ROTACS ile rekanalizasyon amacıyla girişim uygulanmıştır (Tablo 1). Oklüzyonların uzunlukları 1-15 cm. (ortalama 6.05) (Şekil 1), hastaların yaşları ise 38-80 (ortalama 53) arasında değişmekteydi (Şekil 2). Hastalarda yakınmaların ortaya çıkmaya başladığı tarih ile girişim zamanı arası süre lezyon yaşı olarak değerlendirilmiş olup 1-60 ay (ortalama 15.5) arasıydı (Şekil 3). Girişimde bulunulan olgulardan biri Evre IIA (Fontaine Evrelendirmesi), on olgu Evre IIB, üç olgu Evre III ve beş olgu da Evre IV olarak değerlendirilmiştir.

Rekanalizasyon amacıyla kullanılan ROTACS kateteri (Dr.Ing. P. Osypka GmbH Medizinotechnik, Grenzach - Whylen, Germany) dört adet çelik sarmal telden yapılmış olup ortasında lümeni bulunmaktadır ve fleksibl teflon ile kaplanmıştır. Dışarıdan elle kontrol edilebilen, doğru akımla çalışan, küçük boyutlu ve hafif motoru aracılığıyla 0-500 rpm hızla döndürülebilen kateterin uç kısmı zeytin çekirdeği şeklinde ve kateter gövdesinden daha genişir (Resim 1). Girişimde kullanılan "Introducer sheath" kateter devinimini engellemeyecek şekilde yapılmış olup aynı firmanın ürünüdür. Damar boyutuna göre 1.4, 1.8 ve 2.2 mm uç çapı olan üç ayrı kateter seçeneği vardır. Kateterin

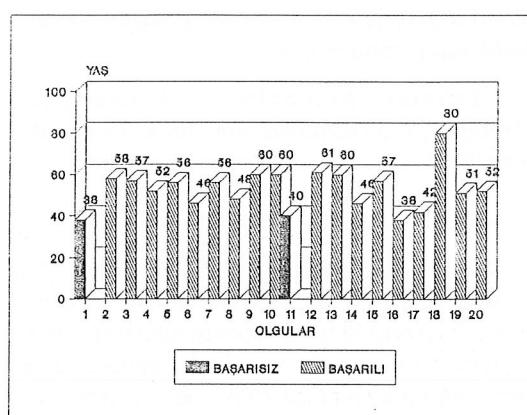
OLGU NO.	LOKASYONUN EVRE	OLKÜZİON CM.	ROTACS mm.	PTEA F/EN.	YORUM
1.EY(13)	Sol AIA	III	60	2,2	Kalsifiye lezyon, rekanalize edildi
2.AC(15)	Sol YFA	IV	70	2,2	5/5
3.YK(57)	Sol YFA	IIB	25	2,2	5/5
4.MY(52)	Sol YFA	IIB	115	2,2	5/6
5.WA(51)	Sağ YFK	IIB	25	1,4	5/2,5
6.MH(46)	Sol YFA	IV	140	2,2	5/6
7.MS(50)	Sağ YFA	IIB	30	2,2	5/6
8.BB(49)	Sağ YFA	IIIA	50	2,2	5/6
9.OK(60)	Sol YFA	IIB	50	2,2	5/6
10.CE(40)	Sol YFA	III	60	2,2	Sarı, kalsifiye lezyon rekanalize edilemedi
11.DT(60)	Sol DIA	IIB	70	1,8	7/8
12.D(61)	Sol YFA	IIB	15	2,2	5/5
13.MC(60)	Sol YFA	IIB	40	2,2	5/5
14.SS(57)	Sol DIA	IV	110	2,2	5/7
15.ST(39)	Sol YFA	IV	10	1,8	5/6
16.HS(42)	Sol AIA	IIB	50	2,2	7/8
17.HG(60)	Sol PA	IV	60	2,2	Per-PTEA spaza gelişti, post-PTEA >10 rezidüel stenoz
18.QS(51)	Sağ YFA	III	30	2,2	5/5
19.CG(52)	Sağ AIA	IIB	50	2,2	Pesteozun engellenmesi amacıyla 8x62 mm. boyutlarında stent implant edildi. 1.ay anjografik kontrole 1100 patent.

KISALTMALAR: AIA: Ana iliski arteri, DIA: Dış iliski arteri, YFA: Yüzeyel femoral arteri, PA: Popliteal arteri,
TFK: Tibioperoneal kıkırdağı, PTEA: Perkutan Transluminal Balon Anjiplastisi

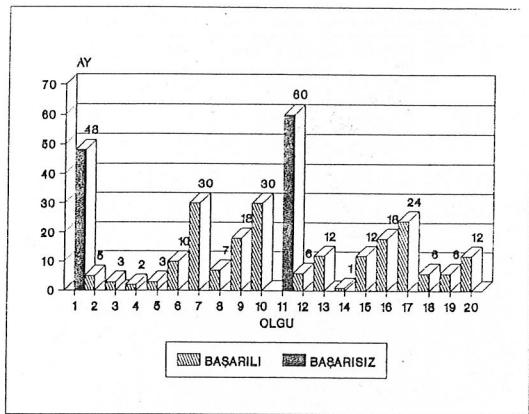
Tablo - 1 : Düşük hız devinimi anjoplasti uygulanan hastaların dökümü.

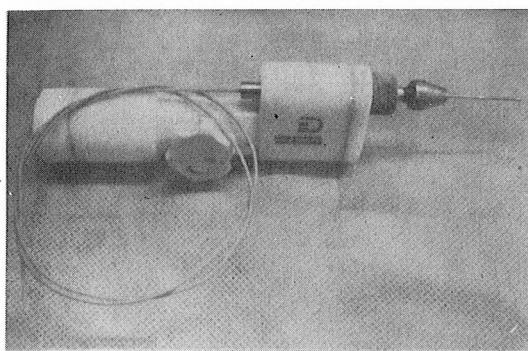
Şekil - 1 : Oklüzyonların uzunlukları.

Şekil - 2 : Yaş dağılımı.

Şekil - 3 : Lezyon yaşı.

Resim - 1 : Düşük hız devinimli angioplasti kateter sistemi (ROTACS).

fleksibl olması kontrlateral yaklaşımrlara da olanak sağlamaaktadır. Damar çapı ve lezyon özelliğine göre seçilen üç ayrı ROTACS kateter tipinin özellikleri şu şekilde özetlenebilir : (Vallbracht ve ark. 1988, 1989).

<u>ROTACS</u>	<u>GÖVDE ÇAPı</u>	<u>UC ÇAPı</u>
2.2 P	2.0 mm	2.2 mm
1.8 P	1.6 mm	1.8 mm
1.4 P	1.1 mm	1.4 mm

Oklüzyonların rekanalizasyonu için öncelikle kılavuz tel denenmiş ancak başarılı olunamayan olgularda, ROTACS kateteri kullanılmıştır. ROTACS kateteri tıkalı segment ile temas edecek konuma getirildikten sonra ortalama 100-200 rpm

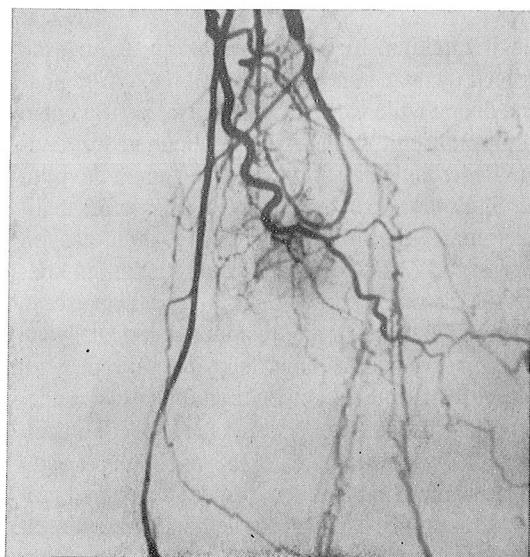
(devir / dakika) hızla döndürülürken ek bir itme kuvveti uygulanmamış ve uç kısmının kıvrılmamasına dikkat edilerek belirlenen hızda, sabırla işlem sürdürülmüştür. Kateter pozisyonunun ve lezyonun değerlendirilmesi için zaman zaman devinim durdurulmuş ve kontrast madde verilerek rekanalizasyonun gelişimi izlenmiştir. Rekanalizasyon sonrası ROTACS kateteri içinden gönderilen kılavuz tel lezyon distalinde bırakılmıştır. Daha sonra ROTACS kateteri dışarı alınarak balon dilatasyona geçirilmiştir. İliak lezyonlarda ipsilateral retrograd, femoral ve popliteal lezyonlarda ipsilateral antegrade yaklaşımla 2.2 mm uç çapı olan kateter kullanılmıştır. Tibioperoneal kök oklüzyonu olan bir olguda ise ana femoral arterden ipsilateral antegrade girişimle 1.4 mm uç çaplı kateter ile rekanalizasyon yapılmıştır. Lezyon tarafında ana femoral arter ponksiyonu mümkün olmayan veya ponksiyon yeri ile oklüzyon arasında "introducer sheath" yerleştirmek için uygun mesafe bulunmayan iç olguda lezyona kontrlateral antegrade yaklaşılmıştır. Bu amaçla bir olguda 8F kılavuz kateter içinden 1.8 mm uç çaplı ROTACS kateteri ilettilmiş, diğer iki olguda ise kontrlateral girişim kılavuz kateter kullanımdan gerçekleştirilmiştir.

ROTACS kateteri ile rekanalize edilen dört iliak oklüzyon olgusunda balon dilatasyon sonrası görülen düzensizlik ve diseksiyonlar nedeniyle intravasküler stent (Wallstent, Medinvent SA, Lausanne, Switzerland) implantasyonuna gidilmiş ve altı stent yerleştirilmiştir.

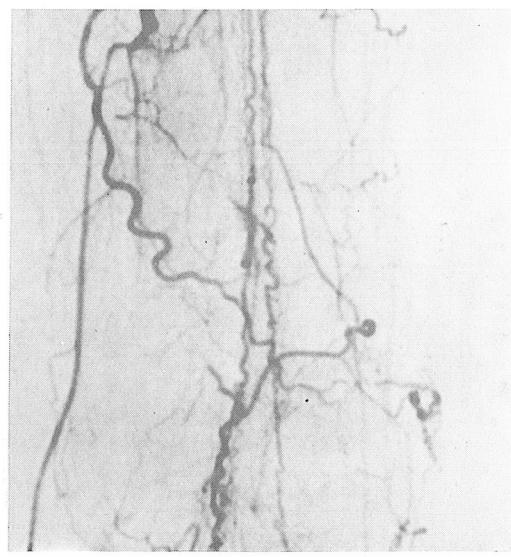
Oklüzyon proksimalinden, dar açı ile ayrılan geniş kollateraller ROTACS anjioplastinin en önemli sınırlaması olarak bildirilmektedir. Bu tip lezyonlarda kateter kollaterale yönelikte ve spazma yol açarak distal beslenmeyi daha da azaltmaktadır (Vallbracht ve ark. 1989). Lezyon proksimalinde geniş kollateralı olan üç hastamızda sınırlamanın aşılabilmesi amacıyla geliştirdiğimiz şu teknigi kullandık; ROTACS kateteri ile oklüzyon başlangıcına gelindiğten sonra, kateter içinden

<u>LÜMEN ÇAPı</u>	<u>UZUNLUK</u>
0.89 mm (0.035")	100 cm
0.52 mm (0.021")	100 cm
0.46 mm (0.018")	150 cm

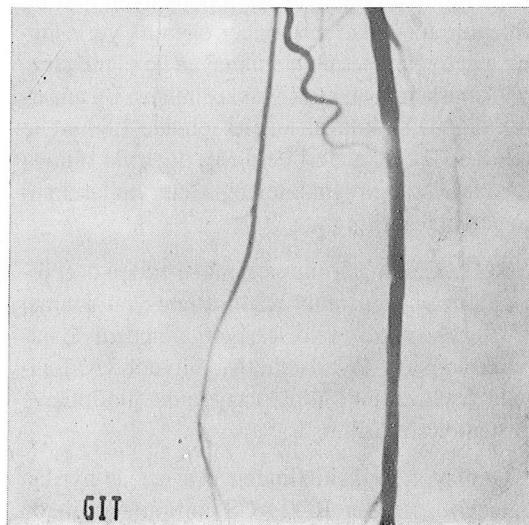
gönderdiğimiz 0.020 inç çaplı kılavuz telin sert ucu ile oklüzyon başlangıcı gagalanarak, bu bölgede kateter ucunun tutunabileceği kadar ufak bir alan yarattık. Böylece kateterin kollateral damara yönelikmesini engellemiş oldu (Şekil 4).

Resim 2 - a

Resim 2 - c

Resim 2 - b

Resim 2-d

Resim 2 (a, b, c, d) : (Olgu 6) Lezyon proksimalinden multipl kollaterallerin ayrıldığı 14 cm uzunluğundaki yüzeyel femoral arter oklüzyonunda (a), rekanalizasyon ve balon anjioplasti sonrası intimal fllep izlenmektedir (b). Bir ay sonra angiografide reoklüzyon saptanması üzerine (c) tekrar rekanalize edilmiş olup son angiografik kontrolde patenttir(d).

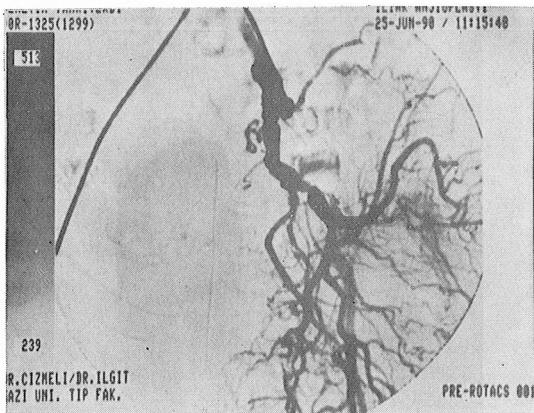
Düşük hız devinimli anjioplastide de PTA planlanan tüm hastalara olduğu gibi girişimden 24 saat önce başlamak üzere asetil salisilik asit 150 mg/gün ve dipiridamol 225 mg/gün per oral verilmiş, işlem sonrası dönemde de 3-6 ay kullanmaları sağlanmıştır.

Girişimden sonra ve rekanalizasyondan hemen önce tüm olgularda 5000-10000 IU heparin intraarteriyal olarak verilmiştir. Ayrıca ilk dört olguda kاتeter veya "introducer sheath" aracılığıyla 100000 IU ürokinaz oklüzyona en yakın noktadan infüzyon şeklinde injekte edilmiştir.

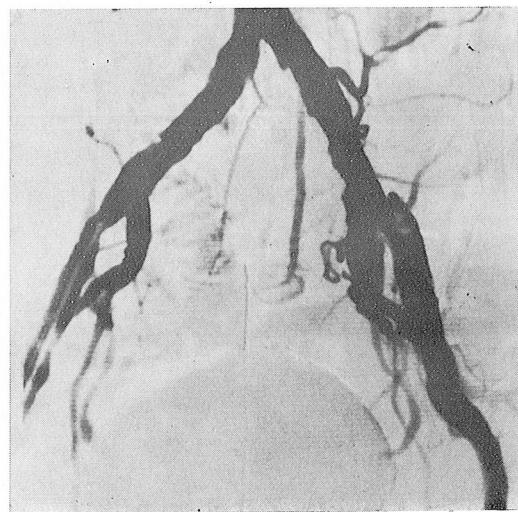
BULGULAR

Toplam 20 oklüzyondan 18'i rekanalize edilebilmiş olup girişim başarısı % 90 dir. Olgulardan

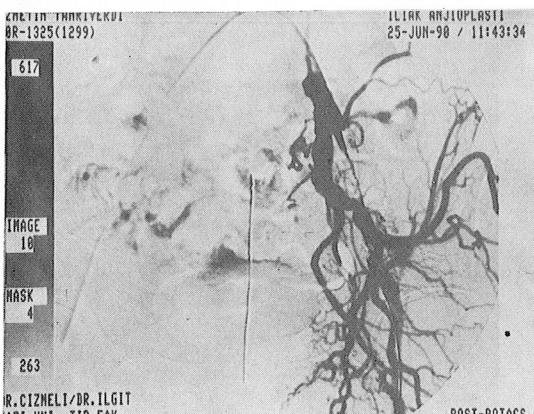
ikisinde (Olgu 1 ve 10) rekanalizasyon sağlanamamıştır. Yüzeyel femoral arter oklüzyonu olan iki olguda (Olgu 6 ve 9) ise başarılı rekanalizasyon ve balon anjioplasti sonrası sırasıyla 1. ay ve 2. hafta kontrollerinde reoklüzyon saptanmış ve intimal fleplerin neden olduğu düşünülmüştür. İlkinde (Olgu 6) oklüzyon tekrar rekanalize edilip balon anjioplasti uygulanmış ve 10. ay kontrollünde patent bulunmuştur (Resim 2 A-D). İkincisinde (Olgu 9) ise yüzeyel femoral arterin ayrışım yerinden itibaren tıkalı olduğu görülmüş ve hasta cerrahiye sevk edilmiştir.

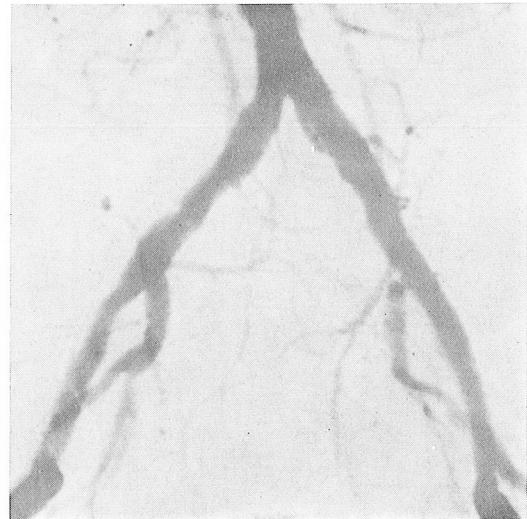
Resim 3 - a

Resim 3 - c

Resim 3 - b

Resim 3-d

Resim 3 (a, b, c, d) : (Olgu 11) Sol dış iliak arterdeki 7 cm uzunluğundaki oklüzyon (a) kontralateral antegrade yaklaşımla rekanalize edilmiş (b), balon anjioplasti sonrası intimal düzensizlikler görülmesi üzerine (c) intravasküler stent implantasyonuna gidilmiştir. Altı ay sonraki kontrol anjiografisinde % 100 patentir (d).

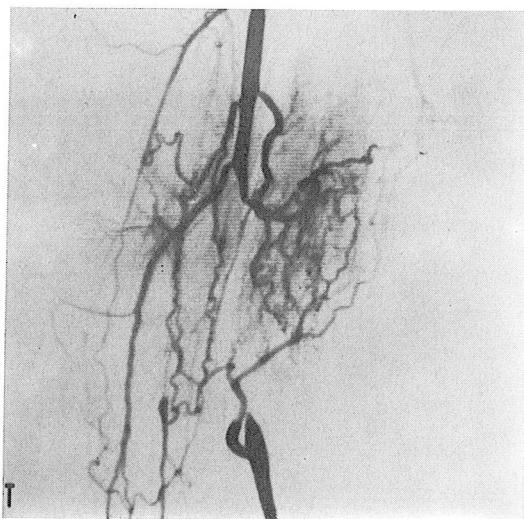
Üç olguda tıkalı segmente yaklaşım kontralateral ana femoral arter ponksiyonu ile sağlanmıştır. Kontralateral antegrade girişim ile bir yüzeyel femoral arter oklüzyonunun rekanalizasyonu başarılı olmazken (Olgu 10), bir dış iliak (Olgu 11) (Resim 3 A-D) ve bir yüzeyel femoral arter (Olgu 15) oklüzyonu rekanalize edilmiştir.

Dış iliak arter oklüzyonu olan iki olguya ikişer stent (Olgu 11, 14) ve ana iliak arter oklüzyonlu iki olguya birer stent (Olgu 16, 19)implante edilmiştir.

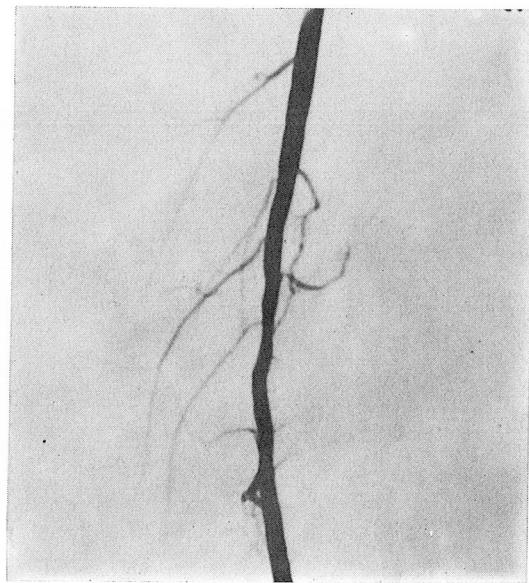
ROTACS kateter sistemi ile rekanalizasyon ve balon anjioplastiden 1-15 ay sonra anjiografik kontrolü yapılan 14 olgudan ikisinde (Olgu 2, 12) % 30 restenoz görülmüş ve balon anjioplasti yinelemiştir (Resim 4 A-D). Bir olguda (Olgu 6) ise re-

oklüzyon nedeniyle rekanalizasyon ve balon anjioplasti tekrarlanmıştır. Rekanalizasyon sonrası balon anjioplasti sırasında spazm gelişen bir olguda da (Olgu 17) % 30 dan fazla stenoz saptanmıştır.

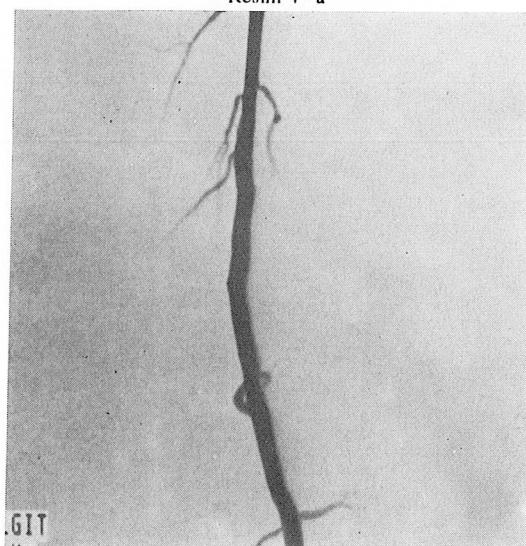
Oklüzyonlarda, rekanalizasyon ve dilatasyon sonrası rezidüel stenozun, % 30 un altında olması başarı kriteri kabul edildiğinde sonuçta 19 hastadan 15'inde ROTACS rekanalizasyon ve balon dilatasyon ile başarılı PTA gerçekleştirılmıştır.

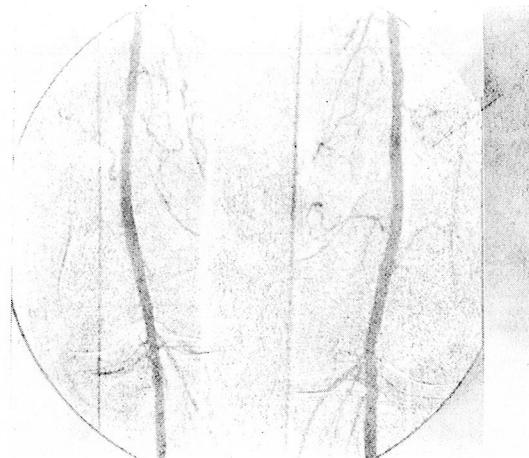
Resim 4 - a

Resim 4 - c

Resim 4 - b

Resim 4 - d

Resim 4 (a, b, c, d): (Olgu 2) Sol yüzeyel femoral arterde, 7 cm. uzunluğunda proksimalinden dar açı ile geniş kollaterallerin ayrıldığı oklüzyon (a) geliştirdiğimiz teknikle ROTACS kateterinin yerleşebileceği bir alan yaratıldıktan sonra rekanalize edilmiş ve balon anjioplasti uygulanmıştır (b). Bir yıl sonra saptanan $< 30\%$ restenoz (c) dilatasyon sonrası 15. ay kontrolde $\% 100$ patentdir (d).

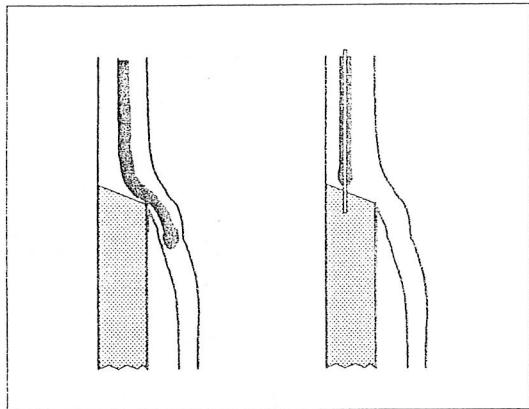
temlerindeki eksantrik plakların hasarlanma riski de ortadan kalkmaktadır (Şekil 5) (Vallbracht ve ark. 1987, 1988, 1989).

Kateter sisteminin künt uçlu olup kesici özellikler taşımaması, fleksibil ve düşük hız devinimli olması damar duvarına, perforasyona neden olabilecek kuvvet aktarımını da engellemektedir (Vallbracht ve ark. 1987).

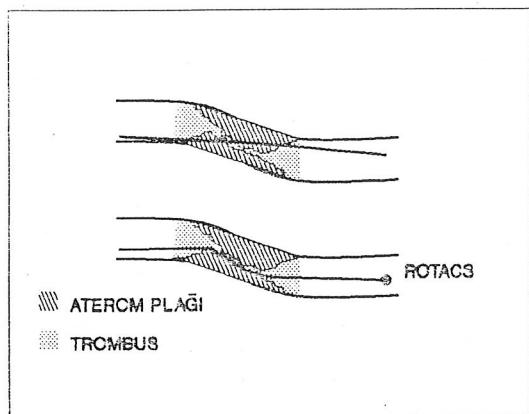
ROTACS kateter sisteminde tıkalı segment geçildikten sonra, kateter lümeninden kılavuz telin

TARTIŞMA

Oklüzyonlarda balon dilatasyon uygulaması için tıkalı segmentten, üzerinden uygun balon kateterin iletilebileceği kılavuz telin geçirilmesi gereklidir. Bu amaçla kılavuz tel ve / veya kateterler dışında fibrinolitik ajanlar, yüksek ve düşük hız devinimli anjioplasti sistemleri ve laser enerjisi de kullanılmaktadır. Çalışmamızda, oklüzyonların rekanalizasyonu amacıyla düşük hız devinimli anjioplasti kateter sistemin (ROTACS) kullandık. ROTACS kateteri aterosklerotik plak oluşumları ile daralmış ve trombus birikimi ile tikanmış segmentte en az direnç gösteren noktalarda ilerlemekte ve plaklara hasar vermeden doğru lümeni bulmaktadır. Bu özelliği ile damar içinde izosentrik ilerleme amacıyla yönelik rekanalizasyon ve aterektomi sis-

Şekil - 4 : Dar açılı kollateralde oklüzyona yaklaşım.

Şekil - 5 : Düşük hız devinimli anjioplasti kateter sisteminde rekanalizasyon prensibi.

ilerletilerek oklüzyon distalinde bırakılabilmesi, daha sonra uygulanacak balon anjioplastiye kolaylık sağlamamaktadır. Diğer sistemlerde ise rekanalizasyon ya daha önceden iletlenen kılavuz tel üzerinden uygulanmakta ya da sistem damar dışına alınarak yaratılan kanaldan kılavuz tel iletilmektedir. Bu durumda, kılavuz tel ile geçilebilmiş bir oklüzyonda rekanalizasyon amacı ile başka yöntemlerin de kullanılmasına gerek yoktur ayrıca rekanalize edilen segmentten tekrar bir kılavuz telin iletiminin de her zaman mümkün olamayacağı düşünülmektedir.

ROTACS kateterler ile rekanalizasyon çalışmadaki girişim başarımız % 90 dir (18/20). Rekanalize edilemeyen 38 ve 40 yaşlarındaki iki olgu-

da (Olgu 1 ve 10) oklüzyon uzunlukları 6 cm ve lezyon yaşları sırasıyla 48 ve 60 aydır. Rekanalize edilen diğer olgularla karşılaşıldığında, bu iki oklüzyonun lezyon yaşına bağlı olarak organize, sert ve kalsifiye plaklar nedeniyle rekanalize edilemediği sonucuna varılmıştır. Bu bulgular Vallbracht ve ark.nın (1989) kalsifiye oklüzyonların ROTACS ile rekanalize edilemediği yönündeki bulguları ile uyumludur.

Vallbracht (1989) tarafından ROTACS ile rekanalizasyonda, oklüzyon proksimalinden dar açı ile ayrılan geniş kollateralın varlığı en önemli sınırlama olarak bildirilmiştir. Çalışmamızda, geliştirdiğimiz teknik sayesinde bu sınırlama aşılmış ve rekanalizasyonda başarılı olunmuştur. Bu tip lezyonlarda kateter lümeninden iletilen 0.020 inç kılavuz telin sert ucu ile oklüzyon başlangıcı adeta gagalanarak, kateter ucunun tutunabileceği bir alan yaratıldıktan sonra ROTACS kateterinin ucu bu bölgeye yerleştirilmiş ve rekanalizasyon gerçekleştirilmiştir (Olgu 2, 6 ve 15) (Resim 2, 4). Tanimladığımız teknikte kılavuz tel manipülasyonunun çok dikkatli yapılması özellikle önemlidir.

Okläzyona ipsilateral ana femoral arterden yaklaşım "introducer sheath" yerleştirilecek mesafe bulunamaması nedeniyle gerçekleştirilemediğinde, lezyona, kontralateral ana femoral arter retrograd girişimiyle, antegrad yaklaşımıştır (Olgu 10, 11 ve 15). "Cross-over" rekanalizasyon uygulaması PTA adaylarını artırmaktadır. İlk olguda ROTACS kateterini lezyona yöneltmek ve sağlam intimaları dönmete olan kateterin yaratabileceği hasardan korumak için kılavuz kateter kullanılmış (Resim 3), diğer iki olguda ise 1.8 mm lik kateter teflon kılıfının bu amaçlar için yeterli olduğu görülverek kılavuz kateter uygulamasından vazgeçilmiştir.

Rekanalizasyon uygulanan ilk dört olguda işlem süresince 100000 IU intraarteriyel ürokinaz infüzyonu yapılmasına karşın diğer olgularda rekanalizasyona yardım için ve distal embolizasyonun önlenmesi açısından fibrinolitik ajanlara gerek olmadığı görülverek uygulamadan vazgeçilmiştir.

ROTACS ile rekanalizasyonda komplikasyon olarak iki olguda (Olgu 6 ve 9) tikayıcı intimal flap nedeniyle reoklüzyon görülmüş, bir olguda ise (Olgu 17) rekanalizasyon sonrası balon dilatasyon sırasında spazm gelişmiştir. Ayrıca dört olguda da (Olgu 11, 14, 16 ve 19) subintimal diseksiyon saptanması üzerine restenozların önlenmesi amacıyla intravasküler stent implantasyonuna gidilmiştir.

Sistemi geliştiren ve insanlardaki ilk uygulamalarını yayinallyan Vallbracht ve Kaltenbach'ın (1989) 83 olguluk serilerinde de başarı oranı % 74.7 olup subintimal diseksiyona rastlanmasına karşın perforasyon ve distal embolizasyon görülmemiştir. Oklüzyonların rekanalizasyonunda ROTACS ilk seçenek olarak uygulandığında ise başarı oranı % 82'ye yükselmektedir.

Günümüzde, oklüzyonların PTA'sinde çeşitli yöntemler uygulama alanındadır. Düşük hız devnimli anjioplasti kateter sistemi bu tip lezyonların PTA'sinde ilk aşama olan rekanalizasyonda, sert ve kalsifiye olmayan oklüzyonlarda kan akımının sağlanması için yeterli lumen yaratılmasında bir kılavuz tel üzerinden işlev gören sistemlerin kullanılmasındaki rolü nedeniyle etkin, nisbeten ucuz ve güvenilir bir yöntem olarak değerlendirilebilir. Ayrıca kateter sisteminin fleksibl olması nedeniyle kontralateral yaklaşma da olanak tanımı PTA ile tedavi edilebilecek hasta sayısını artırabilir.

Yazışma Adresi : Dr.Erhan T. ILGIT
Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Radyodiagnostik Anabilim Dalı
Beşevler
06510 ANKARA - TÜRKİYE
Tel : 4 - 212 65 65 / 275

KAYNAKLAR

1. Kaltenbach M, Vallbracht C : Rotationsangioplastik ein neues Katheterverfahren. Fortschr Med 105 : 412-414, 1987
2. Vallbracht C, Schweitzer M, Krees J, Kollath J, Bamberg W, Ziemen M, Kaltenbach M : Low-speed rotational angioplasty-Preliminary clinical results (Abstract). Circulation 76 (Suppl. IV). 111, 1987
3. Vallbracht C, Liermann DD, Prignitz I, Beinborn W, Landgraf H, Paasch C, Roth FJ, Kollath J, Schoop W, Bamberg W, Kaltenbach M : Results of low speed rotational angioplasty for chronic peripheral occlusions. Am J Cardiol 62 : 935-940, 1988
4. Vallbracht C, Liermann DD, Prignitz I, Beinborn W, Roth FJ, Kollath J, Langdraf H, Kaltenbach M : Low-speed rotational angioplasty in chronic peripheral artery occlusion : Experience in 83 patients. Work in progress. Radiology 172 : 327-330, 1989